

تحقیق عملی
راهنمای مجریان تغییر و تحول

ارنست بی. استرینگر
دانشگاه پنسیلوانیا، آمریکا

تحقیق عملی

راهنمای مجریان تغییر و تحول

نویسنده: تی. استرینگر

ترجمه: دکتر سیدمحمداعرابی و داود ایزدی

نشر: دفتر پژوهشهای فرهنگی

۱. جایگاه تحقیق عملی

مسائل، تنشها و بحرانهای روزافزون در جوامع مدرن، تکامل سیاستهای دولتی را با بهره‌گیری از دانش، تجربه و خلاقیت افراد دست‌اندرکار ایجاد می‌کند. و در واقع سیاستها و طرحهای دولت نباید فعالیتهای، شیوه‌ها و روشهایی خاص را تحمیل کند، بلکه باید منابع و امکانات لازم را برای انجام اقدامهای صحیح و مناسب فراهم آورد.

مهارتهای فنی افراد با تجربه که از طریق دوره‌های آموزشی به آنها منتقل می‌شود، کافی نیست و آنها به تواناییها و مهارتهای دیگری نیاز دارند؛ مهارتهایی که به آنها در کشف و شناسایی و کنترل عاملهای محیطی (تأثیر گذار بر آنها و جامعه) کمک کند.

از این رو، لازم است که دیدگاه خود را نسبت به مدیران و کارکنان شاغل در بخش خدمات اجتماعی تغییر دهیم و از آنان نقش پژوهشگری خلاق یا کاوشگری مبتکر و نه مکانیک یا تکنسیسین را طلب کنیم. این تغییر نگرش نمایانگر فاصله گرفتن از روشها و فرایندهای متمرکز است و ضرورت افزایش مهارتهای توسعه‌ای دست‌اندرکاران را خاطر نشان می‌سازد.

پژوهش فرایندی منظم

با قبول این واقعیت که پژوهش نوعی کاوش یا بررسی اصولی و دقیق است که افراد به کمک آن می‌توانند ماهیت پدیده‌ها یا رویدادهای پیچیده را درک کنند، و مشخصه‌های آن عبارت است از:

● مسئله ای که لازم است مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد؛

● روش بررسی؛

● توضیحاتی که ماهیت مسئله را برای افراد روشن می‌کند؛

موفقیت پژوهشهای علمی را می‌توان مرهون پافشاری آنها بر تدوین دقیق روشهای توصیف، مشاهده و توضیح ترکیب دقیق مشاهده شونده‌ها، پیش بینی پدیده‌ها و کنترل آنها دانست. به بیان دیگر، موفقیت روشهای علمی تحقیق بر دستاوردهای فنی که به طور مداوم دنیای نوین ما به سبب آن دستخوش تغییر می‌شود متکی است. با وجود این، به رغم بسیاری نظریه‌ها، کاربست روشهای علمی در مورد مسائل انسانی مربوط به ارائه ابزاری برای پیش بینی کنترل رفتار فردی و اجتماعی موفقیت آمیز نبوده است و این وضعیت تا اندازه ای ناشی از انجام پژوهشها به شیوه‌های سنتی و رسمی و فاصله داشتن آنها با واقعیتهای زندگی روزانه دست اندرکاران است.

برای رفع این نقص در دهه‌های اخیر، مکتبهای فکری جدیدی در زمینه روش تحقیق تحت عنوانهای: کیفی، طبیعی^(۱)، سازنده^(۲)، تفسیرگرا^(۳)، و تحقیق عملی جامعه-گرا^(۴) مطرح شده است. پژوهش عملی بر این فرض متکی است که پژوهشگر ثبت و ضبط رویدادها و ارائه توضیحاتی پژوهشگری که در متن کار نیست به هیچ وجه کافی نیست و پژوهشگر باید به طور مستقیم در فرایند پژوهش مشارکت کند و به گونه ای از این فرایندها بهره‌گیرنده که به طور مستقیم برای همه مشارکت کنندگان مفید باشد.

از لحاظ تاریخی، تحقیق عملی جامعه‌گرا به آن دسته از الگوهای تحقیق عملی اطلاق می‌شود که از ابزار انسان شناسی و سایر نظامها، در جهت ارائه راه حل عملی برای مسائل گروهی، سازمانی و اجتماعی بهره‌گیرد و تأکید بر مشارکت همه گروههای ذی نفع را در پژوهش مورد توجه قرار دهد. و بدین ترتیب الگویی برای اعمال روشهای تحقیق عملگرار ارائه دهد که از روش نظریه پردازی در مقیاس کوچک برای حل مسئله‌های خاص در موقعیتهای خاص بهره‌گیرد.

1. Naturalistic
2. Constructivist
3. Interpretivist
4. Community - based action research

هدف از تحقیق عملی جامعه عبارت است از: فراهم آوردن امکان تحقیق و بررسی اصولی و حل مسائلی که دست اندرکاران و ارباب رجوع تجربه کرده‌اند، برای سنجش اثربخشی روشهای کاری و انجام اقدامهای روشمند برای حل آن مسائل در جامعه های مدنی به پژوهش عملی جامعه گرا به منزله روش تحقیقی با ویژگیهای در پی آمده می‌نگرند:

۱. مردمی است و مشارکت همه مردم در آن ممکن است.
۲. منصفانه است و برای مردم ارزشی برابر قایل است.
۳. رهایی بخش است و رهایی از شرایط ناتوان کننده و منجز کننده در آن امکانپذیر است.
۴. تحکیم بخش زندگی است و به مردم امکان می دهد که همه تواناییهای بالقوه خود را به منصفه ظهور رسانند.

و بدین ترتیب هدف اولیه این روش پژوهش، ارائه نوعی ابزار کاربردی برای حل مسائلی است که مردم در زندگی حرفه‌ای، اجتماعی یا خصوصی خود تجربه می‌کنند.

در پژوهش عملی جامعه گرا، بر این پایه که همه افراد ذینفع در تحقیق درباره فرایندهای آن مشارکت می‌کنند، موارد در پی آمده دسترسپذیر است.

- این افراد در فرایند تحقیقی دقیق مشارکت می‌جویند و از این طریق اطلاعاتی کسب می‌کنند (گردآوری داده‌ها)؛

- براساس این اطلاعات اظهار نظر می‌کنند (تجزیه و تحلیل بنیادی و سازنده)؛

-- تا بدین وسیله نوع درک خود از ماهیت مسئله در دست بررسی را تغییر دهند (دیدگاه و نگرش مشترک، ایجاد حس اجتماعی و نظریه پردازی)؛

- سپس با بهره‌گیری از این شناخت، راه‌حلهایی ارائه می‌شود (عمل)؛

- که به نوبه خود زمینه‌ای برای آزمون فرضیه‌های برگرفته از نظریه‌های گروهی فراهم می‌آورد (ارزیابی).

از روش پژوهش عملی جامعه گرا در موارد بسیاری همچون حل مسائل و بحرانهای خاص از

طریق اعمال مرحله های در پی آمده می توان بهره گرفت : ● تعریف مسئله ؛ ● شناسایی دلایل بروز آن و تحلیل اجزاء تشکیل دهنده آن ؛ ● طراحی استراتژیهای برای حل مسئله و نیز در حوزه هایی از قبیل توسعه و بهسازی سازمانی، شامل بررسی وجستار، برنامه ریزی، فرایند تغییر، طراحی برنامه ها و طرحها، برنامه های آموزش عملی، برنامه های فرهنگی و توسعه منابع انسانی.

ناگفته نماند که در هنگام طراحی برنامه ها و طرحها یا در هنگام ارائه راه حلهایی که کیفیت خدمات سازمانها را تهدید می کند، باید به تأثیر این برنامه ها و طرحها در زندگی مردم دقیقاً توجه داشته باشیم و با توجه به موارد در پی آمده حرمت و عزت نفس و خواسته های شخصی مردم را مورد توجه قرار دهیم .

● مشارکت فعال و کامل ؛

● مساوات سیاسی افراد درگیر در برنامه ؛

● ساختار توسعه یافته ، همه پسند و پرمحتوا؛

● برابری و همسنگی از لحاظ مفهومی ؛

● اجتناب از برخورد و تعامل با افراد به عنوان سوژه یا هدف بررسی.

با توجه به آنچه گفتیم وظیفه تحقیق عملی جامعه گرا عبارت است از :

ایجاد زمینه ای که در آن افراد و گروههایی با پندارها، ادراکها و تفسیرهای مختلف بتوانند ساختی از موقعیت خود که برای همه مفهوم باشد طراحی و ارائه دهند(ساختی مشترک) - فرایند جدلی تشریحی. ایجاد این ساختار، اتفاق نظر و مذاکره باید در شرایطی عملی شود که به غرور و شخصیت مشارکت کنندگان لطمه ای وارد نکند، حس وحدت، کنترل و مسؤولیت آنها را تقویت کند و مشاکت آنها را ارج نهد. اینجا اصل مهم این است که به هدفهای انسانی حداقل به اندازه ملاحظات فنی اهمیت داده شود.

۲. مبانی تحقیق عملی

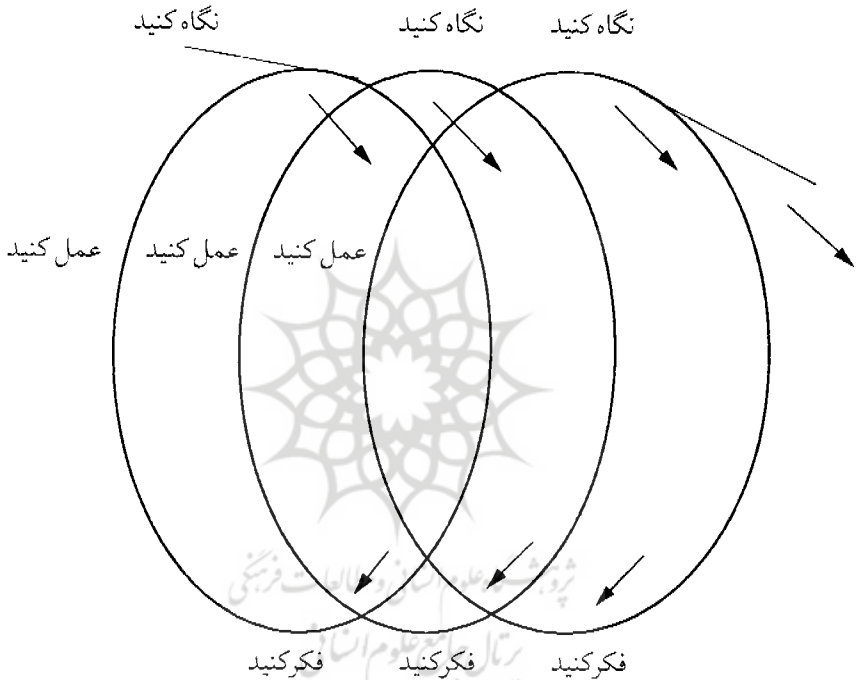
روش اصلی تحقیق عملی در واقع پیچشی (ناخطی) از کنش - واکنش، شامل مراحل سه گانه در پی آمده است:

۱. نگاه کنید (● گردآوری داده‌ها و اطلاعات، ● ترسیم و تشریح (تعریف و توصیف) وضعیت موجود)

۲. فکر کنید (● فرضیه سازی (کشف و تجزیه و تحلیل) ● نظریه پردازی (تفسیر و تشریح))

۳. عمل کنید (● برنامه ریزی (● اجرا، ● ارزیابی))

این مراحل در نمودار ۱ مشاهده می شود.

نمودار ۱- پیچش کنش - واکنشی تحقیق عملی

بدین ترتیب تحقیق عملی، فعالیتی نامرتب و نامنظم، جهشی (نه تدریجی) و فرایند پیچیده ای است که روابط کاری مثبت و شیوه های ارتباطی و تعاملی کارا، هماهنگی و مؤثر را بر فضای تحقیق و بر محیط تحقیق حاکم می سازد و برای رسیدن به هدفی یگانه با تأکید بر اتفاق نظر و همکاری و همدلی تلاش می کند.

پژوهشگر تحقیق عملی جامعه‌گرا

پژوهشگر تحقیق عملی، همانند فردی مشکل‌گشا، تسهیل‌کننده یا مشاور است که خصوصیات فعالیت‌های جامعه‌گرای در پی آمده در مورد او صدق می‌کند.

● تسریع‌کننده است.

● نقش او تحمیل کردن کارها نیست بلکه باید افراد را به تغییر برانگیزد. این کار از طریق بررسی مهمترین مسائلی که به آنها مربوط می‌شود، انجام می‌گیرد.

● عصاره کارهایش نتایج حاصل از آنها نیست، بلکه فرایند یا روشی است که کارها از طریق آن انجام می‌شود؛

● اساس کار او ایجاد توانایی انجام تجزیه و تحلیل مسائل مربوط به خود است؛

● کار را از جایی که افراد در آنجا هستند شروع می‌کند، نه از جایی که باید و انتظار می‌رود در آنجا باشند؛

● به افراد کمک می‌کند که موقعیت خود را تجزیه و تحلیل و یافته‌ها را بررسی کنند و برنامه ریزی کنند که چگونه آنچه را می‌خواهند حفظ کنند و آنچه را که نمی‌خواهند تغییر دهند؛

● به افراد اجازه می‌دهد که روشهای مختلف انجام و نتایج احتمالی یا عواقب هر انتخاب را آزمایش کنند؛

بعد از انتخاب برنامه، مشاور باید، ضمن کمک به اجرای آن، با طرح مسائل و نقاط ضعف

احتمالی مربوط به کشف و انتخاب منابع، مشارکت کند؛

● مشاور، حامی و طرفدار گروهی که برای آن کار می‌کند، نیست؛

● مشاور، فقط به راه حل مسائل توجه نمی‌کند بلکه توسعه انسانی را نیز مدنظر قرار می‌دهد. موفقیت پروژه به افراد وابسته است.

در روش تحقیق عملی جامعه‌گرا، برخلاف تحقیقات پیمایشی (زمینه‌یابی)، پژوهشگران به منزله تسهیل‌کنندگان تحقیق به همکاری نزدیک با گروههای ذینفع دعوت می‌شوند و آنها را به طراحی ساختارهای سازمانی تخت که مشارکت گروهها را در امر تصمیم‌گیری افزایش می‌دهد ملزم می‌سازند.

ملاحظات عملی (اصول مؤثر در تحقیق عملی جامعه‌گرا)

تحقیق عملی جامعه‌گرا به دنبال طراحی، توسعه و حفظ آن دسته از کنش-واکنش‌های شخصی واجتماعی است که ماهیت استثمارگری نداشته باشد و حیات عاطفی واجتماعی همه مشارکت‌کنندگان را تحکیم بخشد. اصول مندرج در جدول ۱ (در مورد روابط، ارتباطات، مشارکت و میزان شمول) می‌تواند به مشارکت‌کنندگان در تدوین فعالیت‌هایی که به عناصر کلیدی این نوع تحقیق حساس است، کمک کند.

(جدول ۱)

اصول مؤثر در تحقیق عملی جامعه‌گرا

- روابط در تحقیق عملی باید:
- حس برابری را برای همه افراد دخیل ارتقا دهد؛
 - موجب حفظ هماهنگی شود؛
 - تا جایی که ممکن است از ایجاد تعارض جلوگیری کند؛
 - تعارضها را به شکلی باز و از طریق گفت و گو حل کند؛
 - مردم را آن گونه که هستند مورد تأیید قرار دهد، نه آن گونه که عده‌ای انتظار دارند؛
 - روابط گروهی و شخصی را به جای روابط غیرشخصی، رقابتی، مبتنی بر تعارض یا مستبدانه ترویج کند؛
 - نسبت به عواطف مردم حساس باشد؛
 - در ارتباطات اثربخش شخص:
 - با دقت به افراد گوش می‌دهد؛
 - آنچه آنها می‌گویند می‌پذیرد و مطابق خواست آنها عمل می‌کند؛
 - همه او را درک می‌کنند؛
 - صادق و صمیمی است؛
 - به شیوه‌های مناسب فرهنگی واجتماعی عمل می‌کند؛

● مرتب دیگران را در جریان آنچه در حال روی دادن است قرار می دهد.

مشارکت اغلب وقتی اثربخش است که:

● سطح قابل توجهی از مشارکت فعال را امکانپذیر سازد؛

● افراد را قادر به انجام وظایف مهم کند؛

● از افرادی (کارکنانی) که یاد می گیرند به نفع گروه عمل کنند حمایت کند؛

● برنامه ها و فعالیتهایی را که افراد قادر به اجرای آنها هستند، تشویق کند؛

● به طور مستقیم به افراد بپردازد و با مشکلات و گفته های آنها آشنا شود، نه اینکه با نمایندگان یا وکلای آنها گفت و گو کند؛

شمول در تحقیق عملی شامل موارد در پی آمده است:

● پیشینه سازی مشارکت همه افراد درگیر تحقیق؛

● دربرگرفتن همه گروههای مورد نظر؛

● در بر گرفتن همه مسائل مرتبط با تحقیق - سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی - نه تمرکز بر هدفها و برنامه های سیاسی و اداری محدود؛

● تضمین همکاری با گروهها، بنگاهها، و سازمانهای دیگر؛

● تضمین منتفع شدن همه گروههای مورد نظر از فعالیتهای آنها.

۳. آماده سازی (بازبینی اصولی)

انجام فعالیتهای اولیه

هدف فعالیت اولیه ایجاد حال و هوایی مثبت از تعامل و فعالیت است که انرژی و علاقه همه افراد ذینفع در تحقیق را به کار وادارد. از آغاز، کار باید بر پایه اتخاذ تصمیمها و تعریفهای مستبدانه اجتناب شود و نیز امکان کشف و شناسایی ویژگیهایی سازنده محیط برای تسهیل کنندگان تحقیق فراهم آید. ارتباط آغازین با گروههای ذینفع باید مفید، آگاه کننده و بیطرفانه و در زمان و مکان مناسب باشد.

توجه به این نکته که ایجاد احساس مالکیت و تعلق در گروههای ذینفع نسبت به طرحهای تحقیق عنصری مهم در تحقیق عملی جامعه گراست و ایجاد شبکه های ارتباطی به منزله ابزار اجتماعی تضمین کننده مشارکت همه افراد ذینفع در فرایند تحقیق است، اهمیت دارد.

نقش پژوهشگران در این روش تحقیق تفاوت قابل توجهی با الگوی سنتی دارد و نه فقط با افراد صاحب قدرت، بلکه با همه گروههای سهم در تحقیق باید مذاکره کنند و این احساس را در آنها

ایجاد کنند که برای دیدار با پژوهشگران از دسترسپذیری یکسانی برخوردارند. توسعه نقش تسهیل‌کننده پژوهش در چنین شرایطی را می‌توان در قالب مفهومی متشکل از سه عنصر: دستورکار، طرز برخورد، و مقام یا موقعیت (فضای فیزیکی، وضعیت اجتماعی و قلمرو نمادین) عملی کرد. به طور خلاصه، تسهیل‌کنندگان باید در انجام کارهای در پی آمده دقیق باشند:

- خود را افرادی مشکل‌گشا معرفی کنند؛
- مراقب ظاهر و لباس خود باشند؛
- اهداف خود را به نحوی که تهدیدکننده نباشد بیان کنند؛
- با همه گروهها (رسمی و غیررسمی) همدم شوند و معاشرت کنند؛
- قابل روئت باشند؛
- دسترسپذیر باشند؛

● در جاهایی با افرادی ذینفع در تحقیق ملاقات کنند که آنان احساس راحتی می‌کنند.

شناسایی گروههای ذینفع: تسهیل‌کنندگان پژوهش باید محیط را از لحاظ اجتماعی تجزیه و تحلیل کنند و از طریق فرایندهای نگاشت اجتماعی^(۱) همه گروهها و زیرگروههای تحت تأثیر موضوع مورد بررسی را تعیین و انتخاب کنند، به گونه‌ای که تصویری جامع از گروههای ذینفع در تحقیق فراهم شود.

شناسایی افراد بانفوذ: پژوهشگران از طریق تعیین ساختار رسمی سازمانهای ذیربط باید افراد صاحب نفوذ و قدرتمند را شناسایی کنند، با آنها ارتباط برقرار کنند و در جای خود از آنها اجازه بگیرند.

ارائه تصویر اولیه: پژوهشگران باید مفهومی از پویاییهای اجتماعی محیط تحقیق (گروههای ذینفع، افراد بانفوذ و قدرتمند)، ماهیت جامعه، هدفها و ساختار سازمانی مؤسسه‌های ذیربط و کیفیت روابط میان افراد (گروهها) و تاریخچه‌ای از موقعیت مورد بررسی را که در تعیین حدود دامنه و گستره طرحهای موفق به شدت تأثیرگذار است، ارائه دهند.

به طور خلاصه، این فرایندهای مقدماتی صحنه را برای انجام فعالیت همه گروههای ذینفع در تحقیق، به منظور پیدا کردن راه‌حلهایی برای مسائل فراروی خود، آماده می‌کند و به تسهیل‌کنندگان تحقیق امکان می‌دهد که سیمایی کلی از موقعیت به دست آورند و بدین وسیله روابط مثبتی را با

5. Social mapping process

افراد پایه‌ریزی کنند و به آنها کمک کنند که به شکلی دقیقتر و عمیقتر در مورد مسائل و دشواریهای خود فکر کنند.

۴. نگاه کنید (شناسایی وضع موجود)

ارائه تصویر جدید

هدف این مرحله از فرایند تحقیق عملی، کمک به گروههای ذینفع در تحقیق برای توصیف وضعیت و موقعیت خود به شکلی روشن و جامع است تا با شناسایی بهتر دنیای اطراف خود به کشف چشم اندازهایی کامیاب شوند که امکانهای جدیدی را برای حل مسئله خود فراروی آنها قرار دهد و در تدوین گزارشهای رسمی و غیررسمی منافع و هدفهای همه گروههای ذینفع را مورد توجه قرار دهند.

به همین منظور تسهیل کنندگان تحقیق باید به گروههای ذینفع در تهیه و تدوین گزارشهای تحلیلی منسجم و مشترک (مورد توافق همه) در خصوص وضع موجود خود کمک کنند و به روش اصولی اطلاعات مورد نیاز را از طریق مصاحبه یا طرح پرسشهای باز (نمونه، گردشی، تکلیفی اضافی و تمثیلی) تدارک ببینند و با تلفیق آنها فرصتهایی برای شناخت بیشتر شرایط و موقعیت فراهم آورند.

در همین راستا، پژوهشگران باید به ویژه مراقب پرسشهای هدایتگری باشند که از نوع تفسیر آنان سر بر می‌زند و مستقیماً به مسائل مشارکت کنندگان مربوط نمی‌شود.

در این مرحله استفاده از ضبط صوت، مشاهده محیطها و مجموعه‌هایی که مشارکت کنندگان در آنها کار و زندگی می‌کنند، جستجو، مرور و بررسی اسناد مرتبط با تحقیق مورد نظر در تهیه و تنظیم گزارش تحلیلی مشترک دقیق و مفصل، بسیار مفید است. تماس مستمر با گروههای ذینفع در تحقیق و برپایی ملاقاتها و نشستهای رسمی (مقدماتی)، میزگردهای داخلی، گروههای پیشگام، کمیته‌های گروهی، کمیته‌های رسمی یا کمیته‌های نیمه رسمی (گروههای کار، گروههای پیشگام، کمیته‌های رسمی، مفید و مناسب است. شیوه‌ها و روشهای چهارگانه مورد استفاده در بررسیهای قوم‌نگاری و دیگر شکل‌های پژوهش کیفی (روش قوم‌نگاری-گزارشهای توصیفی، روش شش پرسش، روش توالی رویدادها و روش نیمرخ گروه) را که به شکلی موفقیت آمیز در بسیاری از جوامع، سازمانها و محیطهای گروهی مورد استفاده قرار گرفته است می‌توان به صورت مجزا یا تلفیقی و برای تهیه و تنظیم گزارشهای تحلیلی استفاده کرد.

ویژگی و اهمیت حیاتی این فرایند در این است که عموماً به شکل مکتوب ضبط می‌شود و در اختیار همه گروههای ذینفع در تحقیق قرار می‌گیرد.

۵. فکر کنید - تفسیر و توضیح

در این بخش گروه‌های ذینفع در تحقیق توضیحهایی را ارائه می‌دهند تا (ا) درک خود را از آنچه که در حال روی دادن است و چگونگی وقوع آن افزایش دهند و (ب) سازه‌هایی مشترک را برای تفسیر و توضیح مسائل تحت بررسی تهیه و ارائه دهند.

تسهیل‌کننده پژوهش در این مرحله از فرایند باید به گونه‌ای قابل درک تجربه‌های پیچیده تحت بررسی را تفسیر کند و ارائه دهد. با تفسیر در چارچوبهای مفهومی، توصیفی را می‌توان ارائه داد که مشارکت‌کنندگان به کمک آن بتوانند درک بهتری از تجربه‌هایشان به دست آورند. در فرایند تفسیر از مفاهیم نزدیک به تجربه^(۶) برای تبیین و روشن ساختن مجدد معانی در قالب ساختهای بهتر معقولتر، توسعه یافته‌تر و تبیین شده‌تر استفاده می‌شود.

در این مرحله از تحقیق پژوهشگران باید دستورکار را تهیه و تنظیم کنند (آموختن مطالبی در مورد افراد حاضر، هدف از برگزاری جلسه و فعالیتها)؛ گزارشهای تفسیری را بررسی و تهیه کنند (انتخاب مجموعه فعالیت‌های مناسب از "چارچوبهای تفسیری" - پرسشهای تفسیری، بررسی سازمانی، یا توضیحهایی مفهومی)؛ و سپس آنها را ارائه دهند و تجزیه و تحلیل کنند (سازماندهی و طبقه‌بندی اطلاعات موجود در خلاصه‌های نموداری به صورت فعالیت جمعی و تعیین و تشخیص دیدگاههای همگرا و دیدگاههای واگرا)؛ و سرانجام فعالیت‌های پیگیری را طراحی و تنظیم کنند.

در بعضی موارد تجزیه و تحلیل در مورد کل سازمان برای پژوهشگر مناسب است. هدف از این این فعالیت ارائه روشی برای شناسایی نقاط مناسب به منظور انجام اقدامات مربوطه است. مشارکت‌کنندگان در فرایند بررسی باید به ویژگیهای سازمانی:

● بینش و مأموریت ● اهداف بلند مدت و هدفهای عملیاتی ● ساختار سازمانی (نقشها و مسئولیتها، قوانین، شیوه‌ها و منابع)، عملیات، دشواریها، مسائل و نگرانیها توجه کنند.

در روش ترسیم مفاهیم، هدف کمک به مشارکت‌کنندگان در یافتن راهی برای پیگیری استراتژیهای چندگانه، همه‌جانبه و جامعی است که به افراد در رسیدگی به دشواریهای مؤثر در زندگی‌شان کمک می‌کند. در ترسیم مفاهیم، عناصر یا مشخصه‌های کلیدی موقعیت به صورت نموداری ترسیم می‌شود، به گونه‌ای که مشارکت‌کنندگان بتوانند ارتباط میان اجزاء مختلف موقعیت مرتبط با مسئله در دست بررسی را درک کنند.

۶. عمل کنید (حل مسائل ساده)

مسائل ساده، راه‌حلهای ساده

در این بخش به فرایندهایی که امکان طراحی و تنظیم راه‌حلهایی عملی برای مسائل قابل پیش‌بینی را برای افراد فراهم می‌آورد، اشاره شده است. شیوه‌های ارائه شده در چارچوب سه مرحله‌ای (۱) برنامه‌ریزی، (۲) اجرا، پشتیبانی و الگوسازی، (۳) ارزیابی، زمینه مساعد برای نیل به این مقصود را فراهم می‌آورد. برنامه‌ریزی زمینه لازم را برای پیدا کردن راه‌حل‌نهایی برخوردار از اولویت از طریق اقدامهای:

- بررسی گزارشهای رسمی و غیر رسمی قبلی؛
- تهیه فهرست مسائل یا نگرانیهای موجود در گزارشها؛
- سازماندهی مسائل بر اساس اولویتها؛
- درجه‌بندی مسائل بر اساس درجه و اهمیت آنها، فراهم می‌آورد.

چارچوب ساده شش پرسش‌مبنایی برای فرایند برنامه‌ریزی اصولی ایجاد می‌کند. فرایندهای برنامه‌ریزی مجموعه‌ای مشخص از وظایف و فعالیتها را ارائه می‌دهد، اما این فعالیتها کامل نخواهد بود مگر اینکه با به‌کارگیری مجموعه‌ای از اصول و قواعد کنترل شود. در مرحله اجرا، همزمان با تلاش مشارکت‌کنندگان در انجام وظیفه‌های تعیین شده، تسهیل‌کنندگان پژوهش باید:

۱. حمایت‌های عاطفی و سازمانی لازم را برای حفظ مشارکت‌کنندگان در مسیر و نگهداری از توان و نیروی آنان ارائه دهند؛

ب. فرایندهای گروه‌گرایی معقولی را الگوسازی کنند؛

پ. مشارکت‌کنندگان را به شبکه ارتباطی پشتیبان پیوند دهند.

چون با بهترین برنامه‌ها نیز نمی‌توان همه حوادث محتمل را مدنظر قرار داد و ممکن است انجام وظیفه‌های جدید از آنچه مردم انتظار داشته‌اند بسیار دشوارتر شود، وظیفه اصلی تسهیل‌کننده پژوهش فراهم آوردن نوعی پشتیبانی عملی از طریق روشهای ساده برقراری ارتباط، تربیت و پرورش شخصی، بررسی و تجزیه و تحلیل، پرهیز از "قضاوت"، یاری و مساعدت، حل و فصل تعارض و ایفای نقش واسطه به‌هنگام مشاجره، الگوسازی برای ادامه فعالیت‌های تحقیقی افراد است. ناگفته نماند، الگوسازی یکی از قدرتمندترین ابزارهای نهادینه ساختن فرایندهای اجتماعی است که جزء جدایی‌ناپذیر تحقیق‌های گروه‌گرا محسوب می‌شود.

به هر حال مشارکت‌کنندگان، در مرحله اجرا، باید به منظور بررسی پیشرفت خود، مرتب با یکدیگر ملاقات کنند و فرصتهای انجام کارهای در پی آمده را معتنم شمارند و از آن بهره‌برداری کنند:

● برنامه را بررسی کنند؛

● درباره پیشرفت کار گزارش دهند؛

● در صورت نیاز، بخشهایی از برنامه را اصلاح کنند؛

● موفقیت را بزرگ دارند و جشن بگیرند.

در مرحله‌ای، ممکن است نیاز به ارزیابی رسمی از طرح محرز و مشخص شود. روش ارزیابی موافق با فلسفه ساختار گرای که در بطن تحقیق عملی نهفته است، به منزله ساخت مشترک گروه‌های ذینفعی که کارهای در پی آمده را انجام می دهند:

● ادعاها، مسائل و موضوعهای مورد نظر را برای بررسی در اختیار می گذارد؛

● اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، مشاهده‌ها، اسناد و سازه‌های گروهی را بررسی می کند؛

● ادعاها، مسائل و موضوعها را حل و فصل می کند؛

● موارد حل نشده را اولویت بندی می کند؛

نتایج و پیامدها را در قالب دستاوردهای قابل قبول برای افراد ذینفع در تحقیق ارائه می دهد.

۷. عمل کنید (حل مسائل پیچیده)

در این قسمت به معرفی شیوه‌هایی می پردازیم که به مشارکت کنندگان کمک می کند تا فرایند تحقیق عملی جامعه گرا را در محیطهای بزرگ و پیچیده اجرا کنند. لذا توجهمان را بر توافقیهای سازمانی و برنامه‌هایی متمرکز می کنیم که به مشارکت کنندگان در حفظ کنترل و هدایت فعالیتها در شرایط پیچیده و سخت کمک می کند.

مشارکت کنندگان باید اصول "مدیریت پژوهش عملی" را مدنظر قرار دهند؛ بدین معنا که تسهیل کنندگان این روش پژوهش، با تمیز قایل شدن میان سازمانهای "اداری" با نظامهای پدرسالار و سازمانهای "کارآفرین" با نظامهای پایه گرفته بر اعتماد و اعتقاد به مسؤولیت کارکنان، از نظارت به مثابه ابزار حمایت و مشاوره بهره گیرند؛ و برداشت آنان از مدیریت بر تعریفی خدمتگرا از منافع فردی استوار باشد که با اصول پژوهش علمی مطابقت داشته باشد و بتوان آن را به گونه‌ای اعمال کرد که از هماهنگی بیشتری باشکلهای دموکراتیک و انسان دوستانه حیات سازمانی برخوردار باشد. مشارکت کنندگان برای حل مشکلات پیچیده از برنامه ریزی استراتژیک بهره می گیرند که شیوه‌هایی جامع و تعریف شده را در برمی گیرد و امکان توصیف چشم انداز آرزوهای بلند مدت (ایجاد بینش گروهی و تدوین و تنظیم دستورالعمل آرمانی)، برنامه های عملیاتی متناسب با این آرزوها (سیاستهای بنیانیهای عملیاتی) و برنامه‌های اجرایی مجزای مربوطه (برای انجام طرحها و فعالیتها) را به آنان می دهد.

برنامه های اجرایی باید شامل تعریفها: ● هدفها و وظیفه های طرح، به سان وظایفی که باید انجام شود؛ ● قدمهایی که برای انجام هر وظیفه باید برداشت؛ و ● شرکت کنندگان، مکان، دوره های زمانی و منابع مورد نیاز طرح باشد.

تهیه چارچوبی ساده که شامل تحلیلی از نقاط ضعف و قوت درونی برنامه ها و فرصتها و تهدیدهای برونی باشد، می تواند به اجرای فرایند برنامه ریزی استراتژیک کمک کند.

به هر حال، تسهیل کنندگان پژوهش باید از ابعاد سیاسی محیط کار آگاه باشند و بر اولین انگیزه و هدف اجرای پژوهش عملی که ایجاد پیوندها و ائتلافهای مکمل و نه تقسیم کردن مجموعه های اجتماعی به دو گروه دوست و دشمن است پای فشارند. علاوه بر این، رسیدگی دقیق و روشن به مسائل مالی طرح تحقیق و تأمین آن با بهره گیری از خدمات متخصص طراحی بودجه می تواند یکپارچگی فرایند تحقیق را حفظ و گروههای ذینفع را از درکی یکسان برخوردار کند تا از هزینه کردن پول و سرمایه در قالب وامهای پرداخت شده برای تلاشهایی بیهوده و پاسخگویی به درخواستهای متناقض خودداری کنند. نکته حایز اهمیت این است که تسهیل کنندگان پژوهش باید به مشارکت کنندگان کمک کنند تا به آن دسته از توافقهایی سازمانی دست یابند که پیوستگی و حس هدفمندی فرایند تحقیق را، همزمان با پیشرفت آن، حفظ کند. آنها باید موارد در پی آمده را بررسی کنند:

● مبانی سازمانی (ایجاد کمیته های غیررسمی، مجموعه های رسمی، کشف فرصتها و تهدیدهای موجود به منظور سازماندهی فعالیتهای خودی یا ایجاد سازمانهای مستقل بهنگام ضرورت، استفاده از شیوه ها و روشهای سازمانی با حفظ استقلال گروه تحقیق)

● توافقهایی سازمانی (اطمینان یافتن از توجه به روابط مرسوم اختیار، در شکلهای اداری سازمان و در فعالیتهای پژوهشگران، بهره گیری از واژه های تداعی کننده همکاری گروهی همچون تیم، دسته یا گروه، استفاده از نمودارهای وارون سلسله مراتب الگوهای سنتی، دایره ای یا نردبانی)

● هدایت فرایند تحقیق (از طریق بهره گیری از اصول عملیاتی مناسب و اعمال روشهای نامتمرکز در امر برنامه ریزی و تصمیم گیری، به کارگیری زبان مناسب، فرایندهای تصمیم گیری مشارکتی و پشتیبانی و نظارت).

علاوه بر این، مشخص کردن وضع هدف و عملیات ارزیابی در فرایند تحقیق عملی دستیابی به هدفهای تعیین شده تحقیق را ممکن می سازد. ناگفته نماند که در تحقیق عملی جامعه گرا، ارزیابی به منظور قضاوت درباره ارزش، اثربخشی و موفقیت یا شکست طرح معین انجام نمی شود. ارزیابی فرایندی است که موجب می شود آنهايي که در طرح تحقیق درگیر شده اند، از تجربه خود درسهایی جدید بگیرند. به هر حال، ارزیابی مراحل سه گانه تعیین هدفها، شناسایی مخاطبان و تدوین شیوه ها را در بر می گیرد.

اگر چه در بسیاری از موارد نمی توان پایان هر پژوهش عملی مساعد را به طور دقیق مشخص کرد؛ اما بادست از کارکشیدن در فرصتی معین و شناسایی دستاوردهای مهم آن، می توان موفقیتها را اعلام کرد. بزرگداشت نتایج کاربخش مهمی از فعالیت گروه است و همراه با ارضای عناصر عاطفی و انسانی و تجربی، در تقویت حس همبستگی و شایستگی در میان مشارکت کنندگان مؤثر است. جشن فرصتی است که همه مشارکت کنندگان در آن گردهم آیند و موفقیتهای گروهی خود را ارج نهند و در جمعی، با حضور شخصیتهای مهم دیگر جامعه به زبانی به آنان بگویند: "ببینید، ما با کمک یکدیگر به این موفقیت دست یافته ایم".

۸. این پایان راه نیست (به درستی آغاز راه است)

"پژوهش عملی" همانند همه انواع دیگر پژوهش، با تعریف "مشکلی" که باید به حل آن پرداخت آغاز می شود. با وجود این، برخلاف روشهای عملی سنتی تحقیق، هدف آن ایجاد مجموعه ای از دانش تعمیم پذیر به جمعیت های بزرگ نیست.

روش علمی به دنبال آزمون نظریه هایی است که قصدشان توصیف دلایل و چگونگی وضعیت و شکل دنیای کنونی است؛ و به دنبال خلق دانش و معرفتی است که عینی و تعمیم پذیر باشد. معرفت آفریده شده باید پایایی^(۷) و روایی^(۸) داشته باشد. قواعد علم به دنبال فراهم آوردن شکلهایی دقیق از معرفتی است که رویدادهای آینده را بر مبنای مجموعه شرایط موجود پیش بینی کند. اما طرفداران نظریه پسانوگرایی^(۹) معتقدند که دیگر نمی توان دانش و معرفت را به سان مجموعه ای عینی از حقایق آزمودنی دانست، زیرا این معرفت از طریق فرایندهایی ایجاد می شود که به گونه ای ناخودآگاه تحت تأثیر ویژگیهای زندگی اجتماعی قرار دارد.

به هر حال، پذیرفتن یا نپذیرفتن تحقیق عملی به سان نوعی روش علمی به شیوه تعریف "علم" وابسته است. بی تردید، از یک لحاظ این روش به شدت تجربی است، زیرا افراد را وادار می کند که پدیده های در دست بررسی را به روشنی تعریف و به دقت مشاهده کنند. اگر چه روش تحقیق و توصیف ممکن است تا اندازه ای ایده آل گرا باشد؛ و به گونه ای فزاینده از حمایت جامعه حرفه ای برخوردار شود، اما هنوز تا پذیرفته شدن از سوی بسیاری از پژوهشگران دانشگاهی به منزله روش تحقیقی روا و مشروع فاصله بسیار دارد.

7. Reliability

8. Validity

9. Postmodernism

قدرت و کنترل - دیدگاه‌هایی فرانوگرایانه

از نقد و بررسی دیدگاه‌های فرانوگرایانه اندیشمندی همچون میشل فوکو، فیس، لیوتارد^(۱۰)، دریدا^(۱۱)، هوی سنس^(۱۲) وست و آنگر^(۱۳)، و یورگن هابرماس^(۱۴) دربارهٔ اعمال قدرت و کنترل چنین برمی آید که انگیزهٔ عمومی اندیشه‌های پیشگفته به زیر سؤال کشیدن بسیاری از فرضیه‌هایی بنیادی است که زندگی اجتماعی بر اساس آنها بنا می‌شود و موارد در پی آمده را مورد تأکید قرار می‌دهد:

- زبان مادری یا محلی و مورد علاقه؛
- استراتژیهای پویا و کثرت گرای توسعه؛
- همزیستی و درک مقابل نظامهای معنایی؛
- معتبر و موثق بودن "عوالم دیگر" و "صداها دیگر"؛
- ترجیح دادن اختلاف سلیقه و گونه گونی؛
- انعطافپذیری و توافقیهای سازمانی؛
- خلق متون، فنون و روشها در محل؛
- خلق دانش و آگاهی از طریق بحثهای آزاد؛
- انعطاف در تعریف کاری که افراد انجام می‌دهند؛
- طراحی مجدد ساختار روابط قدرت و اختیار؛

ناگفته نماند که تحقیق عملی نیز نوعی اعمال قدرت است. نقش پژوهشگر خنثی کردن اختلاف و قدرت در مجموعه و محیط مورد مطالعه و ایجاد اعتماد برای مشارکت افراد کم توان تر در فرایند تحقیق و کار و در نتیجه دریافت پاداش هر دو گروه (افراد صاحب قدرت و کم قدرت) در دستیابی به نتایج یا اهدافی است که به تنهایی قادر به تحصیل آن نبوده‌اند.

با وجود این، در نهایت، قواعد پژوهش عملی جامعه‌گرا روشهایی کاری را پیشنهاد می‌کند که ایجاد حس هماهنگی، اثربخش و دلپذیری از حیات اجتماعی را امکانپذیر می‌سازد. محصول نهایی "ذره‌ای اندیشیدن" یا فرصت مشارکت در "فرایند جستجوی خوشبختی" است. این محصول حرکت از فرایندهای رقابت جویانه، تحمیلی و تعارض آمیز سازمانی به سوی روشهای زندگی توأم با همکاری و اتفاق نظر بیشتر است.

10. Lyotard

12. Huysens

14. Jurgen Habermas

11. Derrida

13. Unger